

مروج معرفت

دکتر حسن پاسیار و گردآوری و تنظیم و مصاحبه آقای دکتر عباس نوروزی و آقای

قاسم امامی

به دلیل سال‌ها خدمات اجرائی و فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاهی و نیز، انتشارات علمی و فعالیت‌های مطبوعاتی و رسانه‌ای درحوزه آموزش و ترویج کشاورزی، سر انجام دکتر اسماعیل شهبازی آستانه هشتاد سالگی به عنوان برنده «جایزه ترویج علم» معرفی و به دریافت تندیس و لوح تقدیر از «انجمن ترویج علم ایران» نائل آمد.

تلاش‌های **اسماعیل شهبازی** را می‌توان در دو طراز توسعه ملی و منطقه‌ای سنجید. برای من که در حدود یک دهه برای کمک به ایجاد و استمرار جنبشی فرهنگی و اجتماعی در جهت توسعه منطقه نهاوند مستقیماً با او همراه بودم، بیان ویژگی‌های دکتر شهبازی را برای نسل جوان و آنها که دل در گرو توسعه کشورمان دارند مهم، ضروری و ارزشمند می‌دانم. به گمانم این ویژگی‌ها می‌توانند برای آنها معیارهای مشخص و نقشه راه توسعه باشند. در نشانه‌شناسی ویژگی‌های مختلف شخصیت و اقدامات شهبازی به نظر می‌رسد یکی از این ویژگی‌ها برجسته است و آن رهیافت او از توسعه در کشور است.

اقدامات و فعالیت‌های دکتر اسماعیل شهبازی نشان می‌دهند که توسعه ملی از رهگذر داشتن رهیافتی دقیق از توسعه منطقه ای میسر است. به همین دلیل وقتی قرار بود نشریه فرهنگیان برای پژوهش در حوزه نهاوند شناسی راه اندازی شود، اسماعیل شهبازی به درستی این شعار را به عنوان قطب‌نمای این فصلنامه در پیشانی شماره نخست آن حک کرد: ایران‌شناسی را از نهاوندشناسی آغاز می‌کنیم.

او به درستی می‌داند که بدون توجه به شناخت دقیقی از مناطق کشور نمی‌توان چشم اندازی منطقی، منصفانه و علمی نسبت به توسعه کلان ایران ترسیم کرد. بدون تردید این گزاره یکی از اصول پایداری است که کشور‌های پیشرفته نیز آن را به عنوان یک پارادایم اساسی به عنوان الگوی توسعه خویش برگزیده‌اند. با این وجود به نظر می‌رسد یکی از موانع نظریه پردازی در ایران آن است که شماری از روشنفکران، صاحب‌نظران و حتی سیاستگذاران و دولتمردان ایرانی هنوز متقاعد نشده‌اند که بین حوزه توسعه منطقه ای و ملی، پیوندی مستحکم وجود دارد. در چنین وضعیتی است که دکتر شهبازی با بهره‌گیری از اقدامات اجرایی اش در کوچکترین واحد‌های جغرافیایی (روستا) در دور افتاده‌ترین مناطق کشور و پیوند آن با فعالیت‌های فکری اش در فضای آکادمیک، توانسته است به این بینش عمیق و موثر در توسعه کلان کشور دست پیدا کند. شاید به همین دلیل است که برخلاف بسیاری از صاحب‌نظران که ترجیح می‌دهند ایام بازنشستگی رسمی خویش را در پایتخت بگذرانند او ترجیح داده است بازنشستگی

را به فراموشی بسپارد و همانند یک مروج فعال در یکی از روستاهای منطقه سوادکوه مستقر شود و در جایگاه یک استاد دانشگاه با تمام توان، توسعه ملی را از نگاه منطقه‌ای رصد کند.

این استاد فرهیخته که دیدگاه‌ها و تجربه‌های گرانسنگ خویش را به دانشجویان و دانش پژوهان جوان منتقل می‌کند به گمانم کماکان خویش را یک مروج می‌داند: مروجی که شیوه‌های کشت بذر دانش را به جویندگان آن آموزش می‌دهد تا آنها نهال اندیشه را در این سرزمین اهواری بنشانند و با آب معرفت، این نهال نوپا را در صحرای خشکیده و تفدیده میهنمان سیراب کنند.

در مقابل این مروج خستگی ناپذیر و منتقد منصف، سرتعظیم فرود می‌آوریم و امیدواریم سیاستگذاران و دولتمردان ما نیز شنوندگان منصفی برای توصیه‌های جدی و حیاتی او باشند (حسن پاسیا ر ۲۷ / آبان ۱۳۹۴)

آنچه که در بالا آمد، دلنوشته‌ای از یکی از همراهان پیشین دکتر اسماعیل شهبازی در اواخر دهه ۶۰ و در طول دهه ۷۰ بود که در ۲۷ آبان ۹۴ از آن سوی آب‌های جهان با عنوان اعطائی «مروج معرفت» دریافت گردیده بود و امروز زینت بخش این معارفه نامه شد. آنچه هم که در پی می‌آید، در نتیجه رایزنی با دکتر عباس نوروزی و هم چنین برداشتی از سال‌ها همجواری اینجانب با دکتر شهبازی در

پژوهشکده علوم محیطی و نیز، در گروه مهندسی آبادانی روستاها در پردیس یک در دانشکده مهندسی فناوری نوین دانشگاه شهید بهشتی واقع در روستای «کنیجکلا» در بخش زیراب از شهرستان سوادکوه در استان مازندران است که به قرار زیر روایت می‌گردد:

مروج بودن اسماعیل شهبازی، در ۱۵ سال اول خدمت او در سازمان ترویج کشاورزی ایران و در بین کشاورزان روستاهای مناطق غربی و جنوب‌غربی و جنوبی و هم‌چنین، مناطق مرکزی کشور از سال ۱۳۳۵ و سپس هم، کارشناس و متخصص و مدیر و استاد ترویج در سطوح ملی و بین‌المللی تاکنون، انگیزه اصلی دلالت وی بر «مروج معرفت» بودن وی است.

در سال‌های اولیه کار در روستاها که امور زراعی و باغی و دامی در قالب نظام کهنه بزرگ-مالکی و با استفاده از روش‌های محلی و سنتی به توسط رعایای در بند مناسبات ارباب - رعیتی انجام می‌شد، اسماعیل شهبازی با برنامه‌ای پیگیر، به ترویج علوم کاربردی نوین کشاورزی در جوامع روستایی پرداخت. او در فرایندی تکاملی، از ابتداء در سمیت کمک مروج کشاورزی در بخش کنگاور، و بعداً با سمت رسمی مروج کشاورزی در بخش‌ها و شهرستان‌های روانسر و هرسین و نهاوند و کازرون، و سپس هم با عنوان کمک کارشناس ترویج در همدان و پس از آن هم با سمت کارشناسی در تهران و دوزج ساوه و همزمان در کسوت متخصص در سطوح ملی، به کار ترویج علم در زمینه‌های توسعه کشاورزی و عمران و آبادانی روستایی پرداخت. تا آنجائی که مولدان محصولات و مبدلان فراورده‌های کشاورزی را در حوزه‌های ترویجی خود، حتی المقدور با اصول نوین علمی و کاربردی فناوری‌های مناسب روز، آشنا و علاقه‌مند به تغییر و تحول در روش‌های کهنه و سنتی در تولید و فراوری محصولات کشاورزی نمود.

یعنی به طور علمی و عملی از همین‌جا، تلاش‌های سازمان یافته‌ای را برای ریشه‌کن کردن سنت‌های کهنه و ناکارآمد در حفاظت و بهره‌برداری از منابع پایه تولید در کشاورزی آغاز نمود. و یا به عبارتی دیگر، از طریق روشنگری و ترویج سازمان یافته علوم و فنون کاربردی، مقدمات افزایش بهره‌وری منابع

وعوامل تولید در مناطق روستائی غرب کشور، و از جمله در بخش‌هایی چون کنگاور، روانسر و هرسین در استان کرمانشاه و خزل و علیا و سفلا در نهاوند از استان همدان را پی‌نهاد. و در سال‌های بعد نیز، همین تلاش‌ها را در دیگر استان‌های کشور، همچون لرستان و فارس و مرکزی پی‌گیری نمود. در حالی‌که در تمامی این مدت، تلاش مضاعف اسماعیل شهبازی برای کشف و مطالعه دانش بومی به منظور احیاء و حفظ مهارت‌های مفید و مؤثر پیشین در عصر جدید، همواره وجود داشته و هنوز هم وجود دارد و مورد پیگیری است.

و اینک در پی آشنائی با آنچه در این جنبش روشنگرانه برای ترویج علوم کشاورزی در تقویم کارمهایانه-ی ایشان به عنوان یک مروج معرفت علم کشاورزی قرار داشته و بعدها در کارنامه فعالیت‌های ایشان ثبت شده‌است، از جمله می‌توان به سرفصل‌هایی چون موارد زیر اشاره نمود :

- ☒ ترویج عملیات صحیح خاک‌ورزی و حاصلخیزی خاک و تغذیه گیاه ،
- ☒ ترویج آبیاری به روش نشتی در کشت خطی، به منظور حفظ و غنی‌سازی منابع خاک و کاهش مصرف آب،
- ☒ ترویج شیوه‌های انتخاب و کاربرد بذر و نهال اصلاح شده ،
- ☒ توسعه باغ‌های میوه با استفاده از روش‌های جدید باغداری و کشت ردیفی و روش‌های مناسب آبیاری،
- ☒ ترویج شیوه‌های جوان کردن درختان و اصلاح باغ‌های میوه از طریق هرس و پیوند،
- ☒ معرفی ارقام نهال و پیوندک اصلاح شده درختان میوه چون انواع سیب‌های درختی "گلدن"،
- ☒ ترویج شیوه‌های قلمه زنی و گسترش قلمستان‌های صنوبر با استفاده از ارقام قلمه اصلاح شده،
- ☒ آموزش مبارزه شیمیائی و بیولوژیکی با آفات و امراض گیاهی در مزارع و باغ‌ها و بیشه‌ها،
- ☒ آموزش پیشگیری از شیوع آفات و امراض نباتی از طریق ضد عفونی بذر با استفاده از قارچ‌کش‌ها ،
- ☒ آموزش کاربرد آلات و ابزار جدید کشاورزی در جریان عملیات بذرپاشی و ردیف‌کاری ،
- ☒ آموزش کاربرد ماشین‌آلات و ابزار جدید کشاورزی در جریان عملیات کاشت و داشت و برداشت ،
- ☒ آموزش اصلاح نژاد گاو و گوسفند از طریق «کاستراسیون» و «اینس‌می‌ناسیون» و «سلیک‌سیون» ،
- ☒ آموزش اصلاح نژاد طیور از طریق جوجه‌کشی برای ترویج اجداد برتر،
- ☒ آموزش تغذیه صحیح و بهداشتی دام‌ها و طیور با استفاده از علوفه‌های غنی شده و بازیافتی‌ها ،
- ☒ آموزش پیشگیری از شیوع آفات و امراض دامی از طریق مایه‌کوبی و احداث حمام دام در مراتع ،
- ☒ معرفی و ترویج شیوه‌های نوین و علمی جوجه‌کشی و پرورش و تغذیه‌ی طیور ،
- ☒ معرفی و ترویج شیوه‌های نوین و علمی زنبور داری با استفاده از کندوهای نوین و بالاخره
- ☒ پرورش گیاهان در شرایط ویژه برای پیش‌رشد محصولات و بزرگ‌گیری در شاسی و گلخانه،
- ☒ پرورش نهال و قلمه در خزانه و شاسی و «آدوکتیر» و گلخانه، و
- ☒ فعالیت‌های آموزشی و ترویجی دیگر از همین گونه‌ها و نیز،
- ☒ ویژه از طریق تشکیل باشگاه‌های «چهار- دال» به جوانان روستائی در موارد کشاورزی،
- ☒ آموزش روش‌های نوین مرغداری و زنبور داری به سربازان وظیفه در پادگان نظامی همدان،
- ☒ ترویج روستانشینی به عشایر داوطلب اسکان با همکاری در سازمان اسکان عشایر استان فارس،
- ☒ آموزش روش‌های نوین کشاورزی و مرغداری به عشایر داوطلب اسکان به مرکزیت کازرون.

این‌ها نمونه‌هایی کلی از مجموعه‌ای وسیع از دانش و مهارت‌های نوین علمی - کاربردی آن روزها بوده‌اند که عموماً منتج از تحقیق و بررسی در ایستگاه‌ها و مراکز و مؤسسات تحقیقاتی کشاورزی و دانشگاه‌های کشور بوده، و یا بهره‌برداری از اطلاعات مربوط در آرشیو سایر منابع علمی و مراجع پژوهشی موجود بوده است .

این اطلاعات و آگاهی‌ها به عنوان یافته‌های علمی و توصیه‌های تحقیقاتی، طی همایش‌های علمی و کلاس‌های فصلی و ضمن مراجعات شخصی مروجان و کارشناسان و متخصصان موضوعی ترویج، و از جمله اسماعیل شهبازی به این نهادها و منابع و مراجع و حفظ تماس سازمانی دائم با آنها، تحصیل می‌شده است. این‌گونه یافته‌های پژوهشی و توصیه‌های کاربردی و اطلاعات علمی پس از تعدیل و ساده سازی، به تدریج به میان مولدان مستقر در قطب‌های تولیدی کشاورزی در مزارع مناطق روستائی کشور منتقل و به تدریج، ترویج و تنفیذ می‌شده است. و امروزه هم این حرکت ترویجی را «همگانی نمودن دانش بشری» و یا به عبارتی، «آمی کردن علم» نام نهاده‌اند. حرکتی که «مروج معرفت»، با کمک همکاران و همراهان خود، از سال ۱۳۳۵ در غرب کشور آغاز نمود و هنوز هم در سال ۱۳۹۸ در مناطق البرز مرکزی در روستاهای سوادکوه و در قالب هائی مناسب و برگرفته از علوم و فناوری های روز، ادامه می دهد.

برای معرفی دکتر شهبازی تا بدین جا، به «مروج بودن» وی در ابتدای خدمت در جوامع روستائی اشاره شد، و اینک به مهارت و تلاش مستمر ایشان در ساده سازی یافته‌های پژوهشی مناسب و آماده سازی متون پیام های علمی و توصیه‌های عملیاتی برای ارائه به توده های روستائی و تعامل «کارساز» با کشاورزان در فرایند انتقال یافته های پژوهشی پرداخته می شود. چه آن که در ابتدای کار ترویج علوم کاربردی کشاورزی به توسط ایشان، مخاطبان برنامه‌های آموزشی ترویجی را عمدتاً روستائیان و دهقانان مقیم در روستاها تشکیل می‌دادند. آموزش این مخاطبان هم مستلزم برخورداری از پیام های علمی و عملی ساده و درعین حال امکان پذیر، به نحوی بود که برای توده‌های مخاطب از این دست در مناطق و در بین خرد فرهنگ های روستائی غالب در هر ناحیه، قابل درک و پذیرش و کاربرد باشد.

افزون بر اینها، با توجه به گستره وسیع مناطق روستائی کشور برای ترویج علوم کاربردی کشاورزی، و با توجه به افزایش روز افزون رشته‌های علمی - کاربردی کشاورزی، دکتر شهبازی ضرورت توسعه فعالیت‌های آموزشی ترویج را از طریق افزایش تعداد مروجان و تسهیلگران بومی تشخیص می‌داد. و البته، این افزایش را هم به توسعه تشکلهای مردمی از طریق آموزش و آماده سازی خُبرگان بومی و رهبران فنی محلی و اعضای باشگاه‌های جوانان روستائی به منظور مشارکت در کار ترویج میدانی در زمینه‌های گوناگون و از جمله، در کشاورزی، منابع طبیعی، حفاظت از محیط زیست، توسعه شیلات و تولید آبزیان و ترویج عمران و مسکن و تعاون روستائی منوط می‌نمود.

بدین منظور، «مروج معرفت» که مشهور به «پدر علم ترویج» نیز می‌باشد ضمن استفاده از تجربیات علمی مجامع بین‌المللی و به ویژه سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد و اجرای فعالیت های علمی مشترک و هم‌چنین در اجرای پروژه های مشترک مطالعاتی و پژوهشی با مؤسسات علمی و اجرایی داخلی چون فرهنگستان علوم و سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و نهادهای دیگر، به طور علمی و عملی و در قالب تشکیلات ترویج کشاورزی و توسعه روستائی کشور، به تحقق و تکامل رهیافت‌های مختلف ترویج علوم در زمینه‌های مختلف پرداخت. و در پی این تجربیات و مطالعات علمی و عملی، دکتر شهبازی مبادرت به تبیین و تحلیل مؤلفه‌ها و ارکان زیربنائی برای تعریف و سرانجام، معرفی «مکتب آموزشی ترویج» نمود.

بر مبنای اصول و انگیزه‌های «پدر علم ترویج ایران» که به قرار بالا پیریزی شده و نضج گرفته و سال‌ها پیگیری و نتیجه گیری شده است، اینک می‌توان مطمئن شد که با کمک فرهیختگان و به دست خُبرگان و رهبران و مددکاران و نیروهای معین ترویج و توسعه کشاورزی، کار ترویج علوم کاربردی و مهارت‌های عملی کشاورزی در قطب‌های کشاورزی و مناطق روستائی کشور، گسترش چشم‌گیری پیدا کرده و خوشبختانه با اتکاء بر توانمندی‌های بالفعل و بالقوه مردم روستائی، به طوری پایدار، در حال پیشروی است.

همکاری فرهیختگان و اقدام پایدار مردم در فرایند توسعه و ترویج علوم کاربردی کشاورزی در مناطق روستائی و قطب‌های تولیدی، مآلاً منتهی به وقوع تغییرات و تحولاتی تدریجی در نگرش و رفتار عملی مولدان در طول زمان شده است. و نتیجتاً، ضمن بهره برداری بهینه کشاورزان و دامداران از منابع پایه تولید با بهره وری بیشتر و هم‌چنین، ضمن احیاء و به کارگیری اراضی دیم و موات و به تبع آن، افزایش کلان ظرفیت های تولید از یک سوی، و ارتقاء میزان عملکرد محصول در واحد سطح از سوی دیگر، جملگی از آثار و تبعات و در نتیجه گسترش علوم کاربردی کشاورزی در بین توده‌های روستائی بوده است.

بدین ترتیب، دکتر شهبازی به سهم خود، در جریان عملیات میدانی و با استفاده از تخصص و تجربیات کسب شده طی دهگرددشی‌های معمول در عرصه‌های روستائی کشور، علوم کشاورزی را با شریط اقلیمی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی هر یک از جوامع روستائی تطبیق داده و تعدیل نموده و به زبان عامیانه مردم درآورده است. و پس از آن، اطلاعات علمی و عملی مؤثر و مناسب و مربوط را در قالب برنامه‌های آموزشی مصوب به روستاها برده و با استفاده از مناسبترین روش‌های آموزشی، که عمدتاً مشتمل بر نمایش‌های طریقه‌ای و نتیجه‌ای و کارگاه‌های آموزشی بوده است، به مردم منتقل کرده و بسیار کوشیده تا در طول زمان، به مرحله‌ی پذیرش و اقدام و عمل برساند.

«مروج معرفت» از آن پس، دهقانان پذیرنده را برای به کار بستن آن چه را که آموخته و آزموده‌اند، راهنمایی می‌کرده تا نتیجه‌ی کار را هرچه باشد برای: (۱) بررسی و تحلیل و احتمالاً پژوهش بیشتر، (۲) تسجیل کارآئی یافته‌ها در صحنه‌های عمل و اجراء، و (۳) تحکیم رابطه‌ی علمی مولدان با محققان و مروجان و خُبرگان و در عین حال، دسترسی آنان به منابع تولید علوم و تکنولوژی‌های مربوط منعکس نماید.

افزون بر این‌ها، در اواخر دهه پنجاه و به ویژه از اوایل دهه‌ی شصت، دکتر شهبازی در قالب‌گروه‌های دانشجویی و کارشناسی، به پژوهش در مزارع و روستاهای کشور پرداخت و بدین ترتیب، به تکمیل یافته‌های خویش و تطبیق آنها با شرایط نوین و جاری در جوامع روستائی مبادرت کرد. و نتیجتاً، به تعدیل روش‌های سنتی ترویج کشاورزی و آموزش روستائیان تن در داد و مآلاً به این جمع‌بندی جدید دست یازید، که در جهان امروز، ترویج علم، مسلماً مستلزم مروجان علمی است.

در پی همین اصل راهبردی و به منظور تولید و توسعه علم ترویج، دکتر شهبازی از سال ۱۳۵۹ به عضویت در:

(۱) شورای عالی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشور،

(۲) شورای عالی آموزش و پرورش کشور، و

(۳) گروه کشاورزی ستاد انقلاب فرهنگی و پس از آن، در

(۴) گروه علوم کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی کشور، و سپس به عضویت

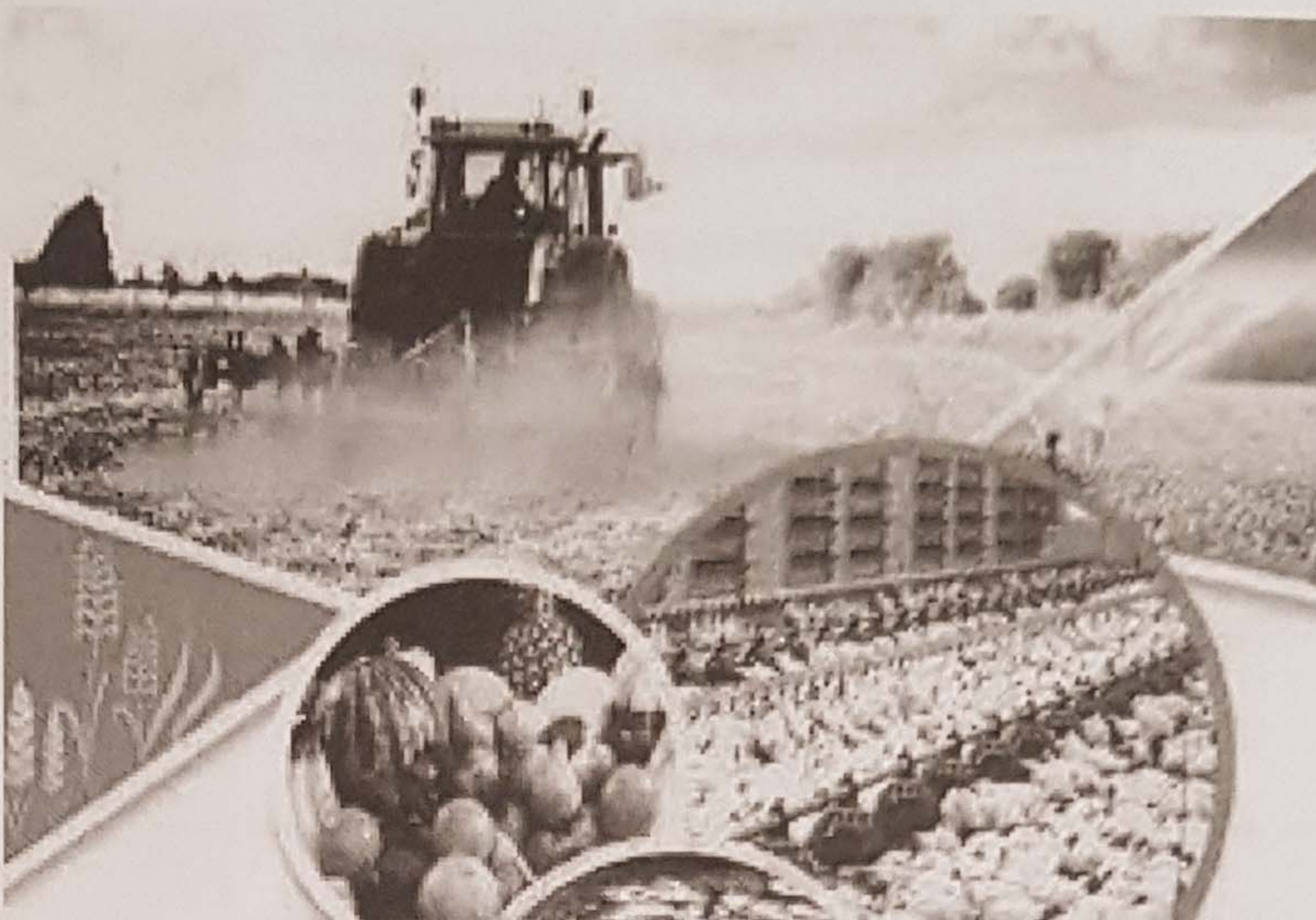
(۵) گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، پذیرفته شد.

عضویت رسمی در این تشکلهای قانونی نیز، عرصه‌های بسیار مناسبی بودند تا وی با اتکاء بر تجربه و تخصص خویش، مشارکتی مسؤانه در برنامه ریزی و تأسیس و راه‌اندازی دوره‌ها و پیش دوره‌های آموزش کارورزی و کارآموختگی در دبیرستان‌ها و هنرستان‌های کشاورزی و دامپروری و همچنین در برنامه ریزی دوره‌های کردانی و کارشناسی و کارشناسی ارشد درآموزشکده‌ها و دانشکده‌های کشاورزی و منابع طبیعی بر عهده داشته باشد. در عین حال، دکتر شهبازی علاوه بر مسؤلیت برنامه ریزی چند مقطع در دوره‌های کارشناسی صنایع غذایی و اقتصاد کشاورزی دانشکده‌های کشاورزی و دوره کارشناسی ارشد رشته توسعه روستائی، رأساً هدایت و مسؤلیت برنامه ریزی و به تصویب رسانی سه مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری رشته ترویج و آموزش کشاورزی در گروه کشاورزی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی را تا سال ۱۳۷۷ برعهده داشته است. و در پی آن، در مقاطع همین رشته نیز به تدریس و تحقیق پرداخته است.

به اعتقاد دکتر شهبازی، تحقیق اساس تدریس و وجود منابع و مراجع، از لازمه‌های اصلی تدریس است. از این رو، نامبرده در پرتو این اصل راهبردی، از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۸ مبادرت به تهیه و انتشار ۱۶ عنوان تألیف و ۴ عنوان ترجمه‌ی کتاب تخصصی و ۹ عنوان گزارش نهائی اجرایی طرح‌ها و پروژه‌های

تحقیقاتی، و افزون بر ۱۳۵ عنوان مقاله علمی و فنی و پژوهشی
نموده است که بارها در شمار کتاب سال و مقالات ممتاز و
برتر دانشگاه ها و نهادهای علمی و اجرائی انتخاب گردیده
اند.

بدین ترتیب، «پدر علم ترویج» در حال حاضر شاهد تعلیم و
تربیت هزاران دانشجو در خیلی از دانشکده‌های کشاورزی کشور
در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌ی
ترویج و آموزش کشاورزی و توسعه‌ی روستائی و مهندسی
تکنولوژی آبادانی روستاها است و تا حد امکان نیز، تدریس و
مشاورت و داوری و یا راهنمایی برخی از آنان را در انجام رساله
و پروژه‌های پژوهشی مربوط، بر عهده گرفته است.

تا این جا، توضیحاتی در بارهٔ مروج بودن اسماعیل شهبازی و تلاش وی برای سازگار کردن متون علمی برای ترویج در بین توده‌های روستائی و نیز،
کوشش او برای انگیزش نیروهای مردمی به منظور همکاری با فرهیختگان بومی در فرایند ترویج علوم در مناطق روستائی، به اجمال اشاره شد. اینک بر
اساس آنچه که دکتر شهبازی در آن باب نیز تا کنون کوشیده است، می‌توان از پیشتازی و پیشنهادهای وی برای گسترش علم ترویج به سایر فعالیت‌های
اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی به عنوان زمینه‌های علمی دیگر - افزون بر کشاورزی - و در راستای گسترش آموزش عالی ترویج به سایر رشته‌ها هم
اشاره کرد. یعنی او معتقد است که آموزش عالی ایران در این مرحله از توسعه، می‌باید مبادرت به تشکیل و تأسیس دوره‌های مناسب آموزش عالی
ترویج در رشته‌هایی چون (۱) جنگل و مرتع و شیلات و آبیان، (۲) توسعه و آبادانی و عمران روستائی، (۳) تعاون کشاورزی و روستائی، (۴) محیط
زیست و بهداشت محیط و تندرستی و تغذیه و ... در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور بنماید. و بدین سان این پیشنهاد و پیشتازی را هم
می‌توان به خاطر کم‌های مؤثر و مبتکرانه‌ی که ایشان به ترویج علم در این زمینه‌ها در ایران کرده است، به کارنامه‌ی علمی و آکادمیک وی اضافه
نمود.

در خاتمه لازم به یادآوری است که همین سابقهٔ درخشان در کارنامه‌ی علمی- عملی دکتر شهبازی، مایهٔ انتخاب ایشان به عنوان «چهره‌ی ماندگار ترویج
کشاورزی علمی کشور» در مراسم معرفی نمونه‌های کشوری در «هفتهٔ کشاورز» و در مراسم «پنج‌همین سالگرد تأسیس ترویج کشاورزی ایران»، و دریافت
لوح زرین یادبود وزارت جهاد کشاورزی، در دهم‌ماه ۱۳۸۱ و نیز معرفی شدن به عنوان «پدر علم ترویج کشاورزی ایران» در مراسمی در خردادماه سال ۱۳۹۰
شد.

دکتر شهبازی به عنوان یک فرهیخته‌ی دیروز و امروز، معتقد و معترف است که «زکات علم» خود را که نشر آن است، به طور شایسته و بایسته، شخصاً
آدا نکرده است. و از این رو، بسیار امیدوار است که در دهکده‌ی جهانی امروز، فرهیختگان جوان، قصور پیشینیان خود، از جمله ایشان را در «نشر علم»
در بین عامهٔ مردم جبران کنند. یعنی با ترویج علم در بین توده‌هایی که همواره شعار:

زگهواره تاگور دانش بجوی

را در برنامه کار روزمره خود داشته و هدف عملیاتی‌امی کردن علوم را مورد توجه قرار داده و بیش از پیش به فرایند گسترش علوم در بین آحاد
جامعه سرعت بخشند.

انتشارات علمی و فعالیت‌های مطبوعاتی

(الف) کتاب‌های تألیفی اسماعیل شهبازی از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۸

۱ - برنامه‌ریزی برای ترویج و توسعه روشهای نوین در روستاها. از انتشارات گروه ترویج، مدرسه عالی کشاورزی همدان، شماره ۳، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، مهر ۱۳۵۲، تهران.

۲ - مقدمه‌ای بر آموزش و ترویج و توسعه شیوه‌های نوین در روستاها. از انتشارات دانشکده کشاورزی و دامپروری رضائیه، شماره ۵، چاپ فاروس ایران، شهریورماه ۱۳۵۴، تهران.

۳ - راهنمای تهیه و تدوین پایان نامه، رساله،

مجموعه مقالات، و جزوه‌های علمی و تحقیقی در

زمینه‌های ترویج کشاورزی و امور روستایی. از انتشارات سازمان ترویج کشاورزی، ۱۳۶۹، تهران.

۴ - کشاورزی و منابع طبیعی. به اتفاق مهندس محمدرضا عبدالملکیان، از انتشارات دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی، وزارت آموزش و پرورش، شماره ۱۰۵۳، سال ۱۳۷۰، تهران.

۵ - توسعه و ترویج روستایی. از انتشارات دانشگاه تهران، ۲۱۸۸، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۲، تهران، و برای این تألیف، دریافت:

* - لوح تقدیر و جایزه پنجمین دوره برگزاری کتب برگزیده دانشگاهی ایران در سال ۱۳۷۲، دوازدهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۳، تالار فردوسی دانشگاه تهران، تهران.

* - جایزه اول، تندیس جشنواره و دیپلم افتخار بهترین تألیف کتاب سال روستا در سال ۱۳۷۲، هشتمین جشنواره هنری - ادبی روستا در شهریور ماه سال ۱۳۷۳، تئاتر شهر، تهران.

* - جایزه اول و لوح تقدیر ریاست جمهوری برای کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۲، در دوازدهمین دوره کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، ۱۵ بهمن‌ماه ۱۳۷۳، تالار وحدت، تهران.

۶ - توسعه و ترویج روستایی. از انتشارات دانشگاه تهران، ۲۱۸۸، شماره مسلسل ۳۷۹۶، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول ۱۳۷۲، چاپ دوم با تجدید نظر و اضافات در زمستان ۱۳۷۵، شماره شابک: ISBN ۹۶۴-۰۳-۳۷۹۶-X، چاپ سوم در تابستان ۱۳۸۱ و چاپ چهارم با تجدیدنظر، اضافات و اصلاحات در زمستان ۱۳۸۴ و چاپ پنجم در سال ۱۳۹۴.

* - مفتخر به دریافت لوح سپاس و تندیس بلورین اولین جشنواره کتاب علوم ترویج و آموزش کشاورزی، به ابتکار انجمن ترویج و آموزش کشاورزی ایران، هفتم اسفندماه ۱۳۸۶، بانک کشاورزی ایران، تهران.

۷ - فرهنگ کشاورزی و منابع طبیعی - ترویج و آموزش کشاورزی. (شامل تعریف و معادل فارسی و واژه‌های علمی)، جلد ششم (با همکاری سه نفر از اعضای زیرشاخه ترویج و آموزش کشاورزی)، گروه علوم کشاورزی، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول در سال ۱۳۷۹.

* - این مجموعه ۱۵ جلدی در بهمن ماه ۱۳۸۲ به عنوان کتاب سال ۱۳۸۱ شناخته شد و مؤلفان آن و از جمله اینجانب مفتخر به دریافت لوح تقدیر ریاست جمهوری و جوایز کتاب سال از وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی شدند.

۸ - روستازادگان دانشمند. از انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری شقایق روستا، چاپ اول، ۱۳۸۱، تهران

۹ - جنبش چارپایان. مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ اول ۱۳۸۴.

* - مفتخر به دریافت لوح افتخار «جایزه»

بین‌المللی ادبی سال ۲۰۰۷ ناجی نعمان»، نویسنده
لبنانی، شهریورماه ۱۳۸۶، تهران. (صفحه
۱۲ خبرنامه شماره ۲۴ فرهنگستان علوم، پائیز
۱۳۸۶).

۱۰- دانشنامه مدیریت شهری و روستایی.
تألیف جمعی نویسندگان (از جمله دکتر اسماعیل
شهبازی) به سرپرستاری دکتر عباس سعیدی، بنیاد
دانشنامه بزرگ فارسی (وزارت علوم، تحقیقات
و فناوری) و سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های

کشور (وزارت-کشور)، ناشر مؤسسه فرهنگی، اطلاع‌رسانی و مطبوعاتی، تهران، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۷.

۱۱ - جنبش چارپایان. مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم با اصلاحات و اضافات لاتین، ۱۳۸۸.

۱۲- فرهنگ نوین کشاورزی و منابع طبیعی - ترویج و آموزش کشاورزی. گروه علوم کشاورزی، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران و انتشارات
دانشگاه تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، زمستان سال ۱۳۸۹، تهران.

۱۳- درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی. از انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، پارک علمی، تحقیقاتی و فناوری، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه
شهید بهشتی، چاپ اول، تهران، پائیز ۱۳۸۹. دریافت لوح تقدیر و جایزه از ریاست دانشگاه شهید بهشتی، مراسم هفته پژوهش، سه‌شنبه ۸۹/۱۰/۷،
تالار شهید بهشتی، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

۱۴- ستارگان آسمان روستا. انتشارات مؤسسه اطلاعات، تهران، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۹.

۱۵- جستارهایی از ترویج در توسعه روستایی. از انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، چاپ اول، تهران، پائیز (۲۵ آذرماه) ۱۳۹۲.

دریافت لوح تقدیر از آقای دکتر محمدمهدی طهرانچی ریاست دانشگاه شهید بهشتی در مراسم هفته پژوهش با حضور مهمان افتخاری دانشگاه شهید
بهشتی، جناب پروفسور موتانوف ریاست دانشگاه فابری قزاقستان، در روز چهارشنبه ۱۳۹۳/۹/۲۶ در سالن شهید بهشتی دانشکده علوم اقتصادی و
سیاسی دانشگاه شهید بهشتی به مناسبت تألیف این کتاب در سال ۱۳۹۲.

۱۶- دانشنامه تعاون. تألیف جمعی از نویسندگان (از جمله دکتر اسماعیل شهبازی) به دبیر علمی دکتر خلیل کلانتری و شورای علمی، در دو مجلد، از
انتشارات مشترک: - مؤسسه پژوهشی توسعه تعاون (دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی) و - وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ناشر فرهنگ دهخدا،
چاپ اول، زمستان ۱۳۹۴.

۱۷- بازنگری جریان اصلاحات ارضی ایران در دهه چهل خورشیدی. نویسندگان: دکتر اسماعیل شهبازی

و دکتر عباس نوروزی، مرکز چاپ و انتشارات، دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، زمستان ۱۳۹۵، تهران.

(ب) کتاب‌های ترجمه اسماعیل شهبازی از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۹۸

۱- مدیریت امور مزرعه. از امری- ن - کسل و مانینگ - ح - بکر (ترجمه از انگلیسی به فارسی)، از انتشارات دانشگاه تهران (۱۵۲۸)، مؤسسه
انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۵۵، تهران.

۲- پیشبرد کشاورزی - لازمه‌های تحول و نوسازی. از آرتور - ت - موشر، (ترجمه از انگلیسی به فارسی)، از انتشارات سازمان ترویج کشاورزی، سال
۱۳۶۷، تهران.

۳- مرجع ترویج کشاورزی. از برتون سوان سون، ویراستار، (ترجمه به اتفاق مهندس احمد حجاران)، از انتشارات سازمان ترویج کشاورزی، ۱۳۷۰، تهران، و برای این اثر،* -مفتخر به دریافت دیپلم افتخار و جایزه دوم بهترین ترجمه کتاب سال روستا در سال ۱۳۷۰، در ششمین جشنواره هنری - ادبی روستا، خردادماه ۱۳۷۱، تهران.

۴- رهنمودهایی بر رهیافت‌های بدیل ترویج. از جورج - اچ - آکسین، (ترجمه از انگیسی به فارسی)، از انتشارات سازمان ترویج کشاورزی، ۱۳۷۰، تهران.

۵- مجموعه کامل مراقبت، نگهداری و آموزش کودکان. ((TCD series در چهارجلد به ترتیب از: کتی هالند، تریسی گادریچ، هریت گریفی و هریت گریفی همه به ترجمه خانم توران سامی و ویراستاری دکتر اسماعیل شهبازی، نشر تحفه با همکاری انتشارات بُشری، چاپ اول، ۱۳۸۴، تهران.

(ج) گزارش نهائی طرح‌های پژوهشی توسط اسماعیل شهبازی به عنوان مجری طرح از سال ۱۳۶۵ تا سال ۱۳۹۸

۱- پروژه پژوهشی پراکندگی اراضی مورد کشت و کار کشاورزان دشت چمچمال در قالب نسق بندی سنتی جفت گاو - زمین. طرح مطالعاتی پروژه آبیاری و زهکشی دشت چمچمال در استان کرمانشاه، جهاد سازندگی مرکز، ۱۳۶۶-۱۳۶۵، کرج.

۲- پروژه پژوهشی مکان شناسی روستایی (تأسیس روستاهای جدید)، طرح تحقیقاتی مکان‌یابی جمعیتی جدید روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، خرداد ماه ۱۳۷۳، تهران.

۳- پروژه پژوهشی مطالعه جمعیت و مسائل اقتصادی و اجتماعی تولید. طرح تحقیقاتی آینده غذا در جمهوری اسلامی ایران، بخش اول، گروه علوم کشاورزی، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، بهمن ماه ۱۳۷۶، تهران.

۴- Study of Extension and Training Needs of the Physically Disabled Persons Engaged in Agricultural Activities. sponsored by the "SDRE", FAO, HQ's. Rome, Italy, August ۲۰۰۰.

۵- پروژه پژوهشی تدوین روش‌های ترویج و آموزش روستائیان در طرح‌های عمران روستایی. معاونت عمران روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران، آبان ماه ۱۳۸۰.

۶- پروژه پژوهشی بررسی نیازهای آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی از لحاظ تربیت نیروی انسانی در رشته‌های مورد نیاز با توجه به توسعه پایدار و گسترش بخش کشاورزی تا سال ۱۴۰۰ هجری شمسی. شورای پژوهش‌های علمی کشور و گروه علوم کشاورزی، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، اسفندماه ۱۳۸۰، تهران.

۷- پروژه پژوهشی بررسی توقعات بازارکار و مطابقت آن با برنامه‌ریزی آموزش کشاورزی، شاخه اقتصاد، ترویج و آموزش کشاورزی، گروه علوم کشاورزی، فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، شهریور ۱۳۸۴، تهران.

۸- پروژه مطالعاتی مسائل مربوط به نظام بهره‌برداري در کشاورزی روستایی ایران، ارائه شده به گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم، بهمن-ماه ۱۳۸۹، تهران.

۹- پروژه مطالعاتی گسترده بودن تصدی‌های امور کشاورزی و روستایی در شکل دولتی، ارائه شده به گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم، بهمن‌ماه ۱۳۸۹، تهران.

(د) ارائه و انتشار ۱۳۵ مقاله فنی و علمی و پژوهشی ترویج کشاورزی و توسعه روستایی به مجامع علمی و به نشریات تخصصی.

(ه) عضویت در هیأت مشاوران علمی، هیأت مدیره و یا هیأت تحریریه و نیز، سردبیری و یا مدیر مسئولی ماهنامه‌های خبری - آموزشی از جمله:

«آهنگر روستا»، «آگاهی‌نامه»، «خبرنامه»، «گاهنامه»، و فصلنامه‌های علمی و پژوهشی «جهاد»، «فرهنگان»، روستا و توسعه»، «علوم ترویج

و آموزش کشاورزی» «علوم توسعه روستایی»، «پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی»، «کشاورزی بوم‌شناختی» و سردبیری ژورنال بین‌المللی

لیگنوسولوز» و «راهبردهای توسعه روستایی» و «زیست توده».